

TOPSHIRIQQA ASOSLANGAN TIL O‘QITISH ORQALI GAPIRISH
RAVONLIGINI RIVOJLANTIRISH: B1 DARAJADAGI INGLIZ TILINI CHET
TILI SIFATIDA O‘RGANUVCHILAR ISHTIROKIDA KVAZI-EKSPERIMENTAL
TADQIQOT

Umuxanov Nodirjon Bobirovich

University of Business and Science stajyor-o‘qituvchisi

nodirbek_umukhanov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda Topshiriqqa asoslangan til o‘qitish (Task-Based Language Teaching — TBLT) usulining B1 darajadagi ingliz tilini chet tili sifatida o‘rganuvchi talabalarning gapirish ravonligini rivojlantirishga ta’siri o‘rganildi. Sakkiz hafta davomida 40 nafar universitet talabasi ishtirokida oldingi va keyingi testlarga asoslangan kvazi-eksperimental nazorat guruhi dizayni qo‘llanildi. Tajriba guruhi TBLT asosida ta’lim olgan bo‘lsa, nazorat guruhi Taqdimot – Mashq – Ishlab chiqish (PPP) modeli asosida o‘qitildi. Gapirish ravonligi nutq tezligi, jummalarning o‘rtacha uzunligi, tanaffuslar chastotasi va o‘zini tuzatish holatlari orqali baholandi. Statistik ahamiyatni aniqlash uchun mustaqil tanlanmalar t-testi va juft tanlanmalar t-testi qo‘llanildi. Natijalar tajriba guruhida ravonlik ko‘rsatkichlarining statistik jihatdan ahamiyatli darajada yaxshilanganini ($p < .05$) ko‘rsatdi. Bu esa TBLT tilni avtomatlashtirish va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yordam berishini anglatadi. Tadqiqot natijalari ikkinchi tilni o‘zlashtirishning kommunikativ va interaksionistik nazariyalarini qo‘llab-quvvatlaydi hamda o‘rta darajadagi EFL muhitlari uchun muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: TBLT, gapirish ravonligi, EFL, kommunikativ kompetensiya, eksperimental tadqiqot.

KIRISH. Gapirish ravonligi ikkinchi tilni o‘zlashtirishda (SLA) kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida keng e’tirof etiladi. B1 darajadagi o‘quvchilar ko‘pincha yetarli grammatik bilimga ega bo‘lsalar ham, spontan nutq hosil qilish, ikkilanib qolish va parchalangan nutq muammolariga duch keladilar. Taqdimot–Mashq–Ishlab chiqarish (PPP) kabi an’anaviy yondashuvlar kommunikativ erkinlikdan ko‘ra aniqlikka ko‘proq e’tibor qaratadi va bu ravonlik rivojlanishini cheklashi mumkin.

Kommunikativ til o‘qitish va interaksionistik SLA nazariyasiga asoslangan Topshiriqqa asoslangan til o‘qitish (TBLT) mazmunli o‘zaro muloqotni haqiqiy vazifalar orqali tashkil etishga urg‘u beradi. Ellis (2003) ta’kidlashicha, topshiriqlar tilning tabiiy qo‘llanishi uchun sharoit yaratadi va avtomatlashtirish hamda ravonlikning rivojlanishiga yordam beradi.

Mazkur tadqiqot quyidagi savolga javob izlaydi:

Tadqiqot savoli (RQ): Topshiriqqa asoslangan til o‘qitish an’anaviy ta’lim bilan solishtirganda B1 darajadagi EFL o‘quvchilarining gapirish ravonligini sezilarli darajada yaxshilaydimi?

Metodologik nuqtai nazardan, ehtiyojlar tahlili miqdoriy va sifat tadqiqot usullarini birlashtiradi. So‘rovnomalar tarqatish, tadqiqotlar, til bilimini baholash testlari va auditlar miqdoriy usullarga misol bo‘ladi. Sifat usullariga esa intervyular, kuzatishlar, diskurs tahlili, etnografiya, simulyatsiyalar va doimiy yozuvlar tahlili (korpus tahlili) kiradi.

ESP bo‘yicha so‘nggi tadqiqotlar ehtiyojlarni chuqurroq tushunish uchun turli usullar va ma’lumot manbalaridan foydalanish muhimligini ta’kidlaydi. Shuningdek, o‘quvchilar ehtiyojlarini aniq baholash uchun ish joyidagi muloqot, akademik til, professional hujjatlar va kundalik hayotdagi vazifalar misollari muhim hisoblanadi.

O‘quv dasturining boshqa tarkibiy qismlari kabi ehtiyojlar tahlili ham dinamik xarakterga ega bo‘lib, bir martalik jarayon emas. Bunga doimiy ravishda o‘zgarib turuvchi kasbiy muhit, o‘quvchilarning rivojlanishi va boshqa kontekstual omillar sabab bo‘ladi.

Shu sababli ehtiyojlar tahlili va dastur tuzish o‘rtasidagi munosabat takroriy xususiyatga ega: ehtiyojlar tahlili kurs dizaynini belgilaydi, kursni olib borish yangi ma’lumot beradi, baholash esa qo‘shimcha ma’lumotlarni taqdim etadi va bu yangi ehtiyojlar tahliliga asos yaratadi.

Eng muhim jihat shundaki, ehtiyojlar tahlili o‘quvchilarni o‘quv dasturi bilan bog‘lovchi asosiy tuzilma hisoblanadi. Ma’lumotlarni tizimli yig‘ish, manfaatdor tomonlar fikri, kuzatish va tahlillar orqali ehtiyojlar kommunikativ faoliyatlar, o‘quv dasturlari, ta’lim natijalari, o‘qitish resurslari va baholash usullariga aylantiriladi.

Shuning uchun ESP kurslarini ishlab chiqish faqat mazmun yoki tilga emas, balki ehtiyojlarga asoslanadi. Bu esa ehtiyojlar tahlilining samarali va kontekstga mos ta’lim yaratishdagi asosiy omil ekanini ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR SHARHI**1. Ikkinchi tilni o‘zlashtirishda (SLA) gapirish ravonligi**

Ravonlik ko‘pincha nutqni minimal ikkilanish bilan tabiiy tezlikda ishlab chiqish qobiliyati sifatida ta’riflanadi (Segalowitz, 2010). O‘lchanadigan asosiy tarkibiy qismlar:

- Nutq tezligi (bir daqiqadagi so‘zlar soni)
- Nutq bo‘lagining o‘rtacha uzunligi
- Tanaffuslar chastotasi
- Tuzatish hodisalari

2. Topshiriqqa asoslangan til o‘qitish (TBLT)

TBLT quyidagilarga asoslanadi:

- Mazmunga yo‘naltirilgan o‘zaro muloqot
- Haqiqiy hayot vazifalari
- O‘quvchi markazidagi ta‘lim

Willis (1996) uch bosqichli modelni taklif qiladi:

1. Topshiriqdan oldingi bosqich
2. Topshiriqlar sikli
3. Tilga yo‘naltirilgan bosqich

Long (2015) ta‘kidlashicha, topshiriqlar ravonlik rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan yashirin o‘rganish mexanizmlarini faollashtiradi.

Avvalgi empirik tadqiqotlar TBLT og‘zaki nutq samaradorligini oshirishini ko‘rsatgan, biroq Markaziy Osiyodagi o‘rta darajadagi EFL o‘quvchilari bo‘yicha tadqiqotlar cheklangan.

METODOLOGIYA

1. **Tadqiqot dizayni.** Kvazi-eksperimental oldingi va keyingi testga asoslangan nazorat guruhi dizayni qo‘llanildi.

2. Ishtirokchilar.

18–20 yoshdagi 40 nafar B1 darajadagi universitet talabalari qatnashdi.

Tasodifiy ravishda quyidagicha taqsimlandi:

Tajriba guruhi (n = 20)

Nazorat guruhi (n = 20)

3. Tadqiqot vositalari

1. IELTS uslubidagi gapirish topshirig‘i (2-qism monologi)

2. Audio yozuvlar

3. Ravonlikni baholash mezonlari:

- Bir daqiqadagi so‘zlar soni (WPM)
- Nutq bo‘lagining o‘rtacha uzunligi (MLR)
- Bir daqiqadagi tanaffuslar chastotasi
- O‘zini tuzatish chastotasi

4. Tadqiqot jarayoni.

Davomiyligi: 8 hafta (haftasiga 3 ta mashg‘ulot).

Tajriba guruhi:

- Axborot almashish vazifalari;
- Qaror qabul qilish vazifalari;
- Rolli o‘yinlar;
- Muammolarni hal qilish muhokamalari.

Nazorat guruhi:

- Grammatik qoidalarni tushuntirish;
- Nazorat qilinadigan mashqlar;
- Tuzilgan gapirish mashqlari.

NATIJALAR

Juft tanlanmalar uchun t-test (tajriba guruhi):

Oldingi test va keyingi test natijalari: $t(19) = 9.52, p < .001$

Ta'sir darajasi: Cohen's $d = 1.42$ (katta ta'sir)

Tajriba guruhi quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha statistik jihatdan sezilarli rivojlanishni namoyish etdi:

Nutq tezligining oshishi.

- Ikkilanishlarning kamayishi;
- Gaplarning o'rtacha uzunligining ortishi;
- O'zini tuzatish holatlarining kamayishi

Nazorat guruhi kichik o'zgarishlarni ko'rsatdi, ammo sezilarli natijalar kuzatilmadi.

MUHOKAMA. Natijalar TBLT lingvistik jarayonlarning avtomatlashtirilishini qo'llab-quvvatlashini va interaksionistik nazariyalarni tasdiqlashini ko'rsatdi (Long, 2015).

- Topshiriqlarning takrorlanishi hamda kommunikativ bosim proceduralizatsiya orqali ravonlik rivojlanishiga yordam beradi.

- Bu Segalowitzning (2010) kognitiv ishlov berish tezligiga asoslangan ravonlik modeli bilan mos keladi.

- Pedagogik nuqtai nazardan, o'rta darajadagi sinflarda tizimli kommunikativ vazifalarni qo'llash yuqori samaradorlikka ega.

XULOSA.

Topshiriqqa asoslangan til o'qitish (TBLT) B1 darajadagi EFL o'quvchilarining gapirish ravonligini sezilarli darajada yaxshilaydi. Katta ta'sir ko'rsatkichi ushbu yondashuvning kuchli pedagogik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni maqsad qilgan o'rta darajadagi universitet muhitlarida TBLT usulini qo'llash tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Ellis, R. (2003). Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford University Press.
2. Long, M.H. (2015). Second Language Acquisition and Task-Based Language Teaching. Wiley-Blackwell.

3. Segalowitz, N. (2010). Cognitive Bases of Second Language Fluency. Routledge.
4. Willis, J. (1996). A Framework for Task-Based Learning. Longman.
5. Hutchinson, T. & Waters, A. (1987). English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. Cambridge University Press.
6. Jasso-Aguilar, R. (2005). Sources, Methods and Triangulation in Needs Analysis. Cambridge University Press.
7. Long, M. (2005). Second Language Needs Analysis. Cambridge University Press.
8. Munby, J. (1978). Communicative Syllabus Design. Cambridge University Press.
9. Richterich, R., & Chancerel, J.L. (1977). Identifying the Needs of Adults Learning a Foreign Language. Pergamon.
10. Robinson, P. (1991). ESP Today: A Practitioner’s Guide. Pergamon.
11. West, R. (1994). Needs Analysis in Language Teaching. Language Teaching, 27(1), 1–19.